

På jakt efter Tatingerkannan i vikingarnas spår

BIRKAKANNAN OCH HISTORISKA MUSEET
VARFÖR HETER DEN TATINGERKANNAN?
VAR LIGGER TATINGE?

Det här är berättelsen om hur ett keramikfynd från 800-talet kan leda till en skattjakt i vår tid.

Det började med att Maggie, keramikern, fick uppdraget att göra ett par "Birkakannor" åt Kalmar Läns museum för att användas vid Eketorps borg på södra Öland. Det blev kannor i gulbrännade lera med en karaktäristisk pip.

Men hur såg den riktiga kannan ut från utgrävningarna i Birka på Björkö i Mälaren? Svaret borde finnas på Historiska museet i Stockholm.

I december 2012 besökte Maggie museet med hjälp av arkeologen Thomas Eriksson på Historiska.

Det som innan kallats "Birkakannan" byter nu namn till "Tatingerkannan". Detta skapar nya frågor. Varför?

En ort i norra Tyskland, som ligger i Nordfriesland heter Tatinge. Där finns en fyndplats där ett annat exemplar av kannan skall ha hittats. Men inga uppgifter finns om den tillverkats där. Varför i så fall denna benämning?

Tating ligger enligt kartan strax söder om nuvarande gränsen mot Danmark bara ett par mil från havet. Ytterligare fyndplatser finns i norra Europa, York i England, Lofoten och St Peterburg.

Hur kannan ser ut och hur den är tillverkad har Maggie beskrivit i särskild text. (se slutet)

DAG 1

VI RESER TILL HUSUM OCH TATING

På försommaren 2013 ställer vi oss frågan: Skall vi göra någon semesterresa i år? Vore det inte intressant att åka ner till norra Tyskland? Försöka leta reda på den där byn som heter Tating. Men naturligtvis bara som ren avkoppling! Vi kommer nog ändå inte att hitta så värst mycket. Ingen verkar veta så mycket om denna Tatingekanna.

Vi reser över Bältbroarna via den stressande motorvägen och sneddar över det Jylländska landet ner mot Husum. Det Danska och Tyska landskapet smälter ihop och påminner oss om hur detta "jojoland" växlat nationalitet i modern tid. Hur oroligt kunde det inte ha varit under vikingatiden?

Vi närmar oss byn Tating efter matintag i Husum. Vägen går fram både över och under havets yta med skyddsvalar längs kust och flod. Här har strandlinjen flyttats fram och tillbaka under seklerna.

Väl framme i Tating tar vi in på ett välordnat "Bed and Breakfast".

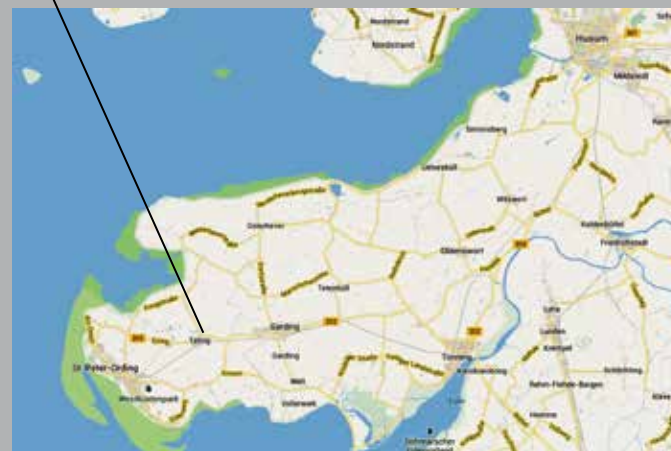
Efter installation går vi ut för att titta efter "spår", som vi tror skall finnas.

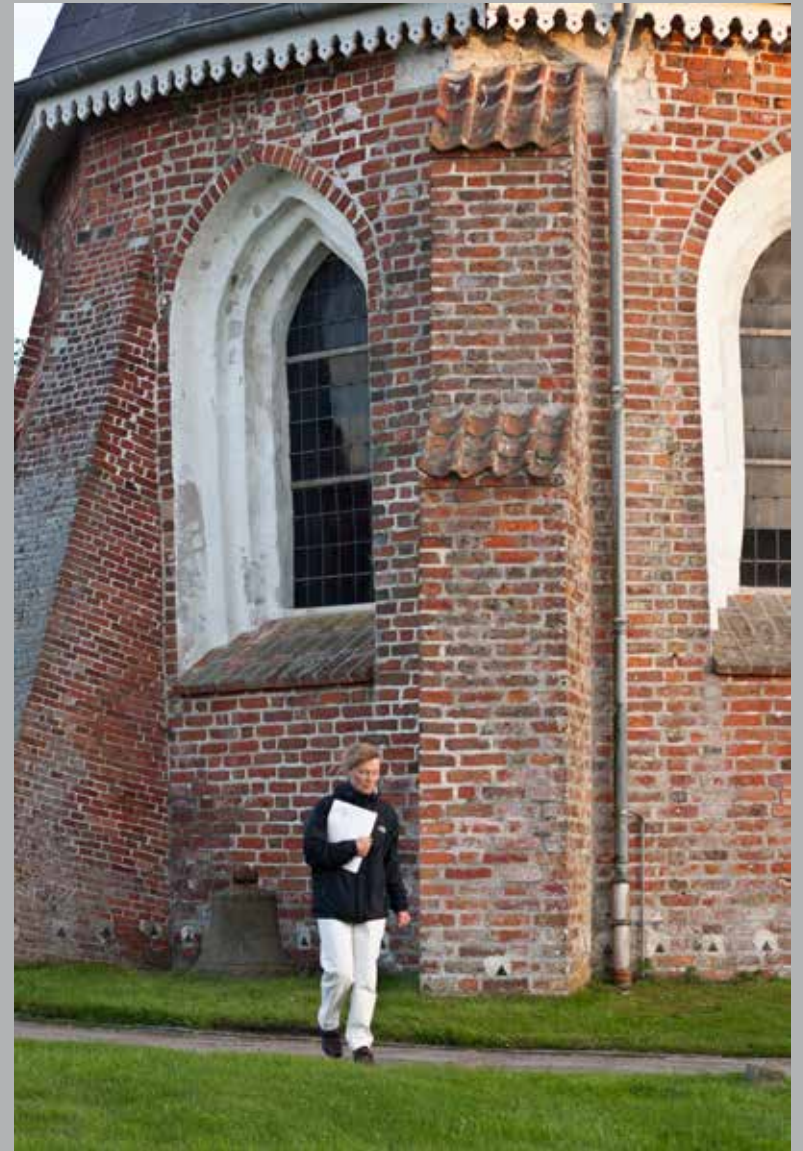
Det enda vi finner är den gamla kyrkan från 1100-talet och en mörk och mystisk park anlagd på 1700-talet. Några minnestavlor eller andra hänvisningar om eventuella vikingaminnen finns inte.

Under morgondagen kommer det att bli ett besök hos "Museum der Landschaft Eiderstedt" i "St Peter Ording", en badort vid kusten. Kanske kommer det att ge någon ledtråd.

Tatinge

DAG 2

BESÖK S:T PETER ORDING, MUSEUM

Alldeles intill kusten och ett par mil från Tating ligger St Peter Ording. En badort med villor, restauranger och massor med turister. I centrum finns en turistinformation som visar oss vägen till "Museum der Landschaft Eiderstedt".

Här väntar nu den första ledtråden. Museet har flera olika avdelningar som berör orten. Det är först på övre våningen som vi får napp. Här har man gjort en sammanställning av vikingarnas handelsvägar, de kristna apostlarnas vägval och hur olika fynd hittats längs dessa vägar. Tydligt framgår hur området vid Husum och Schleswig utgjort en kort och enkel sträcka för att transportera båtar och gods över till Östersjön.

På en av de stora planscherna visas olika keramiska föremål. Där finns också en typisk "Birka-Tatingerkanna". För att få veta mer ber vi att få tala med någon som kan berätta om bilden. Chefen för museet tillkallas. En vänlig man som berättar det han känner till. Tyvärr vet han inte så mycket om var kannan kan ha hittats och inte var i Tyskland den förvaras. Att besöka vikingamuseet i Schleswig några mil öster om Husum vore kanske givande, menar han. Där skall finnas en vikingaby som heter "Haitabu", där också museet ligger.

Maggie får tillfälle att visa sin egen kanna. Det är en kopia av Birkakannan med tenndekorationer, som museichefen fotograferar.

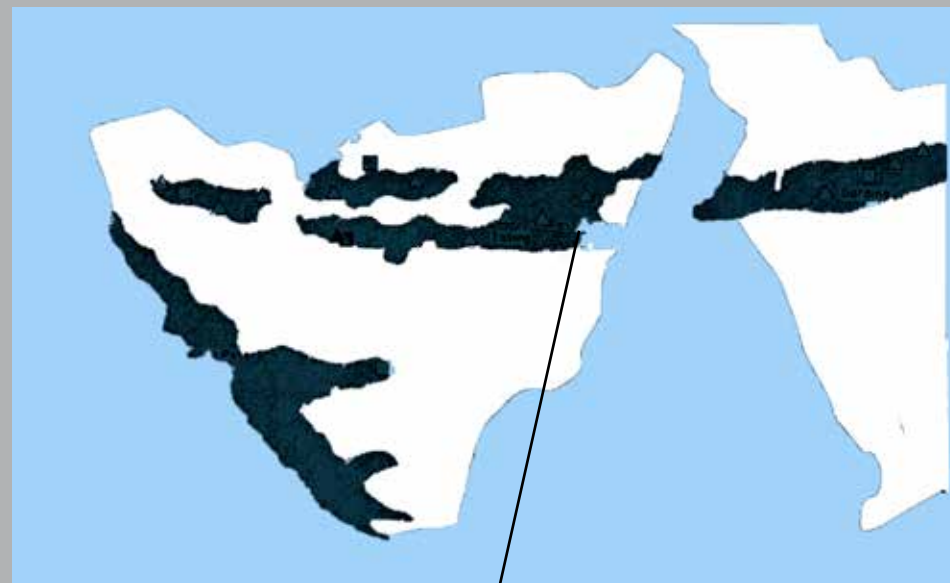
Eftersom dagen redan gått långt bestämmer vi oss för att skjuta upp resan till nästa dag och avslutar med middag i Tönning. En by i södra delen av Eiderstedt nära havet och den invallade floden.

Hela halvön "Ejderstedt" har varit utsatt för flera översvämningar och var strandlinjen gått under alla år är omöjligt att veta.

År 1962 var ett katastrofår med många förolyckade. Då översvämmades större delen av Eiderstedt.

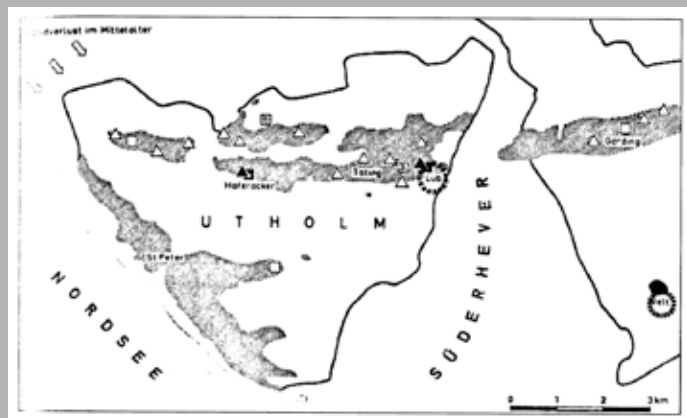
På vikingatiden vet man att en djup havsvik gick långt in mot Tating och Husum. Själva Tating har legat bra till under översvämningarna med några meter över havets yta. Såväl kyrkan som många hus blev skonade. Kanske gick strandkanten ända fram till byn Tating.

Vi gör oss inga förhoppningar om morgondagen. Vet man inget på museet så kan vi nog inte hitta så mycket mer, men visst vore det spännande om vi kunde ta reda på fyndplatsen.

Svart: Ej översvämmade delar

Vitt: lägre mark som översvämmats flera gånger

RESA TILL SCHLESWIG.

I närheten av Schleswig finns en stor fornborg. Den består av en jordvall flera meter hög och som sträcker sig kilometervis genom landskapet. Muren har utgjort försvarsverk mellan danskar och saxar. Vår väg passerar genom en öppning när vi närmar oss Schleswig.

Efter några felkörningar hittar vi fram till Vikingamuseet i Haitabu som ligger bara några kilometer från Schleswig.

VIKINGAMUSEET I HAITABU.

I receptionen och entrén är det stökigt med flera skolklasser som skall checkas in i museet. Den stressade personalen tycks helt ointresserad av vårt ärende. Någon Tatingerkanna har man inte sett. Skulle möjligen vara den nytillverkade som står i butikshyllan nämner man. Det är nog bäst att vända sig till huvudmuseet i Schleswig ("Hauptmuseum in Schleswig - Schloss Gottorf").

Där finns arkeologer och kunnigt folk, får vi veta.

Nu verkar vårt lilla projektet ha "gått i väggen". Hur hittar man dit? Kan man finna hjälp i den stora organisationen? Vi frågar försiktigt om var det ligger och vägen dit utan att få någon direkt hjälp.

Till slut tar en trevlig tysk man bland besökarna hand om oss och förklarar vägen och skänker oss en karta över staden och vi lämnar platsen utan att kosta på oss inträde.

HAUPTMUSEUM I SCHLESWIG.
VÄNTAN OCH TIDSFÖRDRIV I MUSEET.
MÖTE MED DR. VOLKER HILBERG.
RUNDVANDRING I MUSEET.

Det är bara ett par kilometer fram till slottet, som består av en stor vit byggnad i fem våningar, som ropar tysk storhetstid, en enorm grusplan med parkering och ett par sidobyggnader.

Receptionen ligger i en särskild mindre byggnad. Här verkar man ha mera tid och bättre språkkunskap. Den trevliga kvinnan söker omgående få tag på en person med specialitet i vårt ärende. Dock verkar denne mycket upptagen men hon lovar att göra sitt bästa för att få tag i "doktorn". Kanske kan det gå bättre senare efter lunchen.

MIT GANZEM HERZEN
SCHLESWIG!

 **SCHLESWIGER
STADTWERKE**

Vi passar på och äter vår matsäck ute i parken medan vi väntar. Tiden går och vi besöker receptionen igen, löser biljetter för museet. Någon kontakt har ännu inte uppstått. I väntan tittar vi in i hallen där ett enormt förtida vikingaskepp står uppställt. Skeppet som hittats i havet är väl bevarat och cirka 400 år äldre än den egentliga vikingatiden. Damerna i båthallen är mycket tillmötesgående och förklarar allt vi frågar om på engelska och vi får även en mail-adress till den tjänsteman vi eventuellt skall få träffa. Därefter äntrar vi den enorma slottsbyggnaden och ber att få komma till avdelningen för forntid. Mest för att vänta ut vår kontakt. Ändå fascinerar vi av all den keramik som samlingarna uppvisar. Trattbärarkeramiken är t ex väl etablerad.

”Nu är han här i telefon” hör vi när vi kommer in genom dörren.
Jag får tala med en man som säger att han kan vara hos oss om ett par minuter!

Doktor Volker Hilberg, en ung man, dyker upp och verkar ha all tid i världen. Jag börjar som vanligt försöka ta allt på tyska, men snart visar det sig att han talar perfekt engelska. Därmed kan vi båda förstå och tala med honom.

Doktor Hilberg tar med oss upp i museet och letar efter handlingar med Tatingerkannen som förtecken. Till slut hamnar vi på hans kontor.

Han skannar och skriver ut en karta över byn Tating som är daterad 1905.

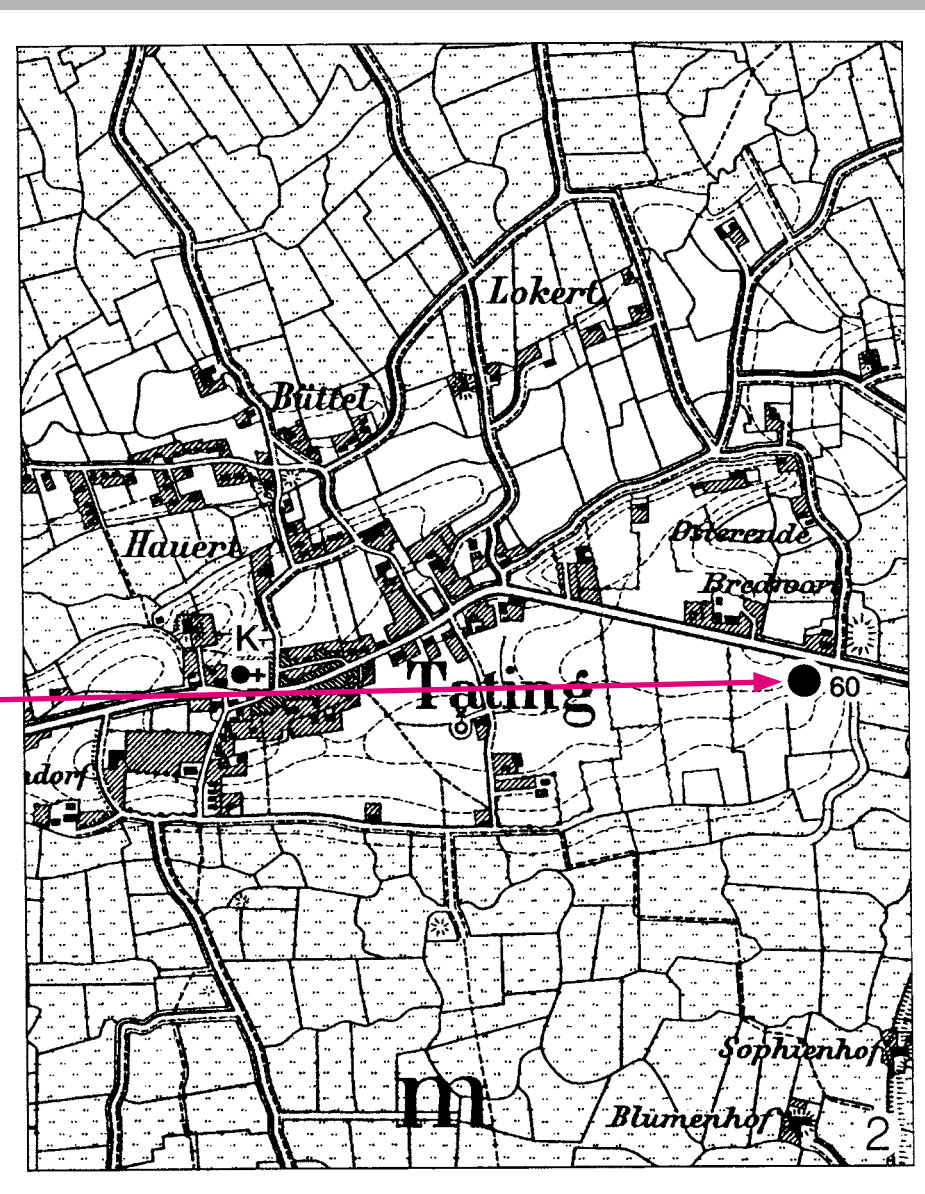
Nu faller allt på plats. På kartan finns en markering där kannan har hittats. Fyndet gjordes 1905 varefter en del utgrävning utfördes.

Under samtalsgången frågar han om vi sett den kannan som finns på vikingamuseet i Haitabu! Den kannan som inte skulle finnas! Nej tyvärr så fanns det ju ingen hade vi fått höra.

”Då skall jag ordna så ni får se den” säger han. Den finns på en monter i museet.

Doktor Hilberg ringer till vikingamuseet och förklarar att två svenskar som söker efter Tatingerkannen önskar få se på den kannan som står i museet och dessutom utan entréavgift!

Så kan det gå när allt faller på plats och rätt man påträffas.

ÅTERBESÖK VIKINGAMUSEET TATINGEKANNAN

Nu vet vi vägen och susar tillbaka till Vikingaby i upphetsad stämning.

Med största älskvärdhet lotsas vi in till montern med keramik. Kannan i montern är inte den som fanns på fotot från St Peter Ording. Det måste ha varit ett foto av någon av de andra fynden som gjorts i Norge eller England, kanske i Birka. Den var också kraftigt restaurerad. Men den kanna som vi får se nu är den som hittats i Tating.

Både fyndplatsen och förvaringsplatsen är nu bestämda.

Maggie ligger på knä, ritar, fotar och memorerar de olika delarna. Allt kan inte ha härrört från samma kanna. Någon mindre del tycks inte passa ihop med den verkliga kannan. Kan det ha funnits flera på samma fyndplats?

Det är nästan stängningsdags, men den äldre mannen i svart kostym ler tålmodigt mot oss medan vi dröjer kvar.

Euforiska och "höga" av händelsen lämnar vi platsen och kör hemåt mot Tating.

Birkakanna

Kanna som vi hittar på vikingamuseet är inte den som fanns avbildad i St. Peter Ording. Var den hittats finns ingen uppgift om. Den liknar inte heller Birkakanna i Stockholm. Kanske kan det vara York-kanna?

Säkert är dock att den här som nu finns i Haitabu vikingamuseum är funnen i Tating. Likheten med Birkakanna är tydlig.

RESER TILL TATING, MIDDAG, NY RUNDVANDRING LETAR MED HJÄLP AV KARTAN

När vi kommer hem till vårt logi har vi för avsikt att "bara" gå ut till parken och äta middag på "Schweitzerhuset". Vi tar god tid på oss och äter i lugn och ro. När måltiden är över menar Maggie att vi skall gå en ny runda men med kartan i handen.

Efter att ha hämtat kartan på vårt rum följer vi vägen mot den plats som utmärkts som fyndplats. Kartan visar flera hus som inte finns, förmodligen rivna sedan den ritades några år efter fyndet 1905. En ovanlig kulle lokaliserar som också finns på karan. Kullar är verkligen ovanliga här. Ungefär mitt emot skall fyndplatsen finnas. Där ligger idag en lantgård med flera hus. Där inne tror vi att fyndet kan ha gjorts.

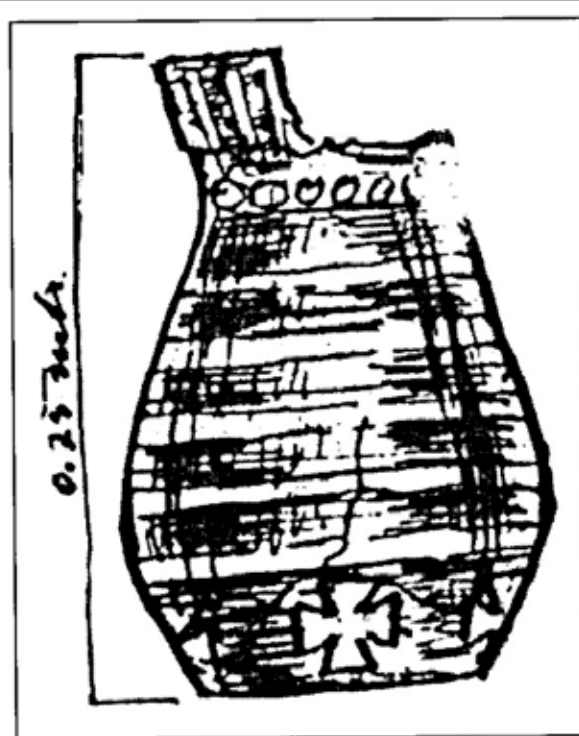

Abb. 6: Skizze der „Tatinger Kanne“ auf der Postkarte von W. Jensen an das Museum

Abb. 7: Fundort nach einem alten Messtischblatt (Höhe „Lüb“ 4,6 am rechten Bildrand)

KONTAKT MED LANTBRUKARE TATINGERHÄFTET

Inne på gårdsplanen möter vi en man och vi framför vårt ärende. Javisst känner han till kannan. Den hittades här, alldeles bakom deras boningshus. Han berättar också att hans farfar köpte gården av den man som hittade kannan. Han hette Peter Boyens.

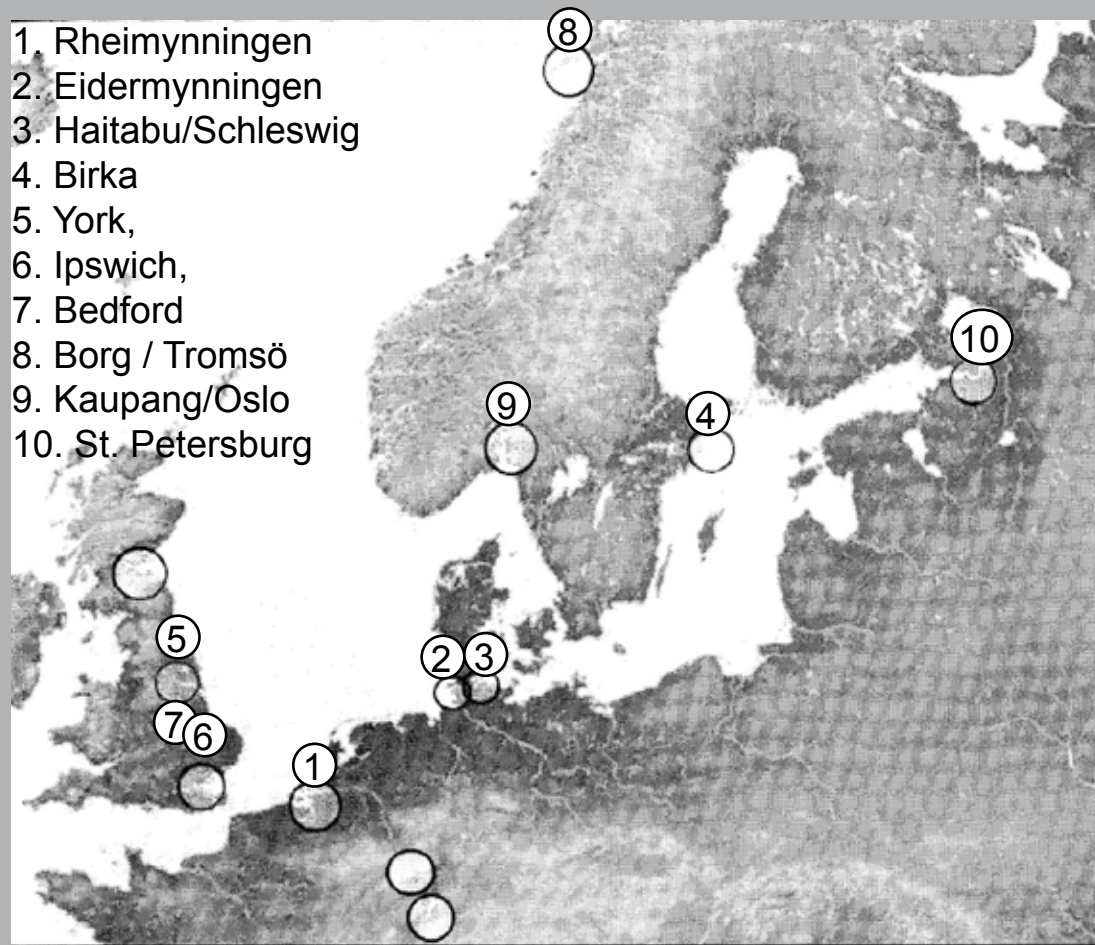
”Om ni väntar skall jag gå in och hämta en bok där det är beskrivet”, säger han! Hoppsan, ännu ett nytt steg! Kannan, fyndplatsen och dessutom den som fann kannan. Kan det bli närmare?

Häftet finns nog att köpa på någon bokhandel eller turistinformation. Det heter: ”Tatinger Hefte 2005”. Det finns 15 sidor om kannan, fast på tyska. Numera finns inte fyndplatsen kvar, allt är bortgrävt och kultiverat. Att gå och leta efter den är meningslöst. Vi stannar en stund och samtalar med bonden, hans son och fru varefter vi drar hemmåt.

Die Verbreitung

Während HÜBENER (3) auf Grund der bekannten Funde die Verbreitung der Tatinger Kanne noch auf das Rheingebiet, die südliche Nordseeküste (Dorestad im Rheinmündungsgebiet, Tating an der Eidermündung) und den westlichen Ostseebereich (Haithabu bei Schleswig, Birka bei Stockholm) beschränkt, zeigen neuere Funde, daß das Verbreitungsgebiet wesentlich größer war (6).

Eine Suche im Internet weist eine Reihe neuerer Fundplätze insbesondere in Großbritannien (York, Ipswich, Bedford) aber auch in Norwegen (Borg bei Tromsø, Kaupang bei Oslo) und Rußland (Staraja Ladoga bei St. Petersburg) aus (siehe z.B. 7, 8) (Abb. 5).

Hos hyrestanten väntar ännu en överraskning. Hon har alla häften som givits ut och vi erbjuds att köpa det som vi behöver vilket vi gärna gör. Boken innehåller flera bilder och kartor och texter från gammal korrespondens mellan olika utredare eller arkeologer. Häftet beskriver hur vattengränser förändrat sig under alla år. Olika strandkanter visar hur just Tating legat nära havet flera gånger.

I morgon skall vi åka hem - med vår "skatt". Jag funderar mycket över hur saker kan hänga ihop. Man vet och har tagit reda på, grävt och forskat, dokumenterat och arkiverat.

Ändå kan saker försvinna i "bokstavsordning" eller arkiv. Till den dag vi eller någon annan letar reda på det igen och för en tid finns det framme på ytan för att sedan sakta sjunka undan igen. Men så länge museum och arkiv finns kvar och skötes kan man alltid återfinna det. Desto mer tråkigt är det när något blir helt förstört. En fyndplats grävs bort av misstag eller ovarsamhet. Krig och katastrofer raserar årtal av forskning. Vår historia är en del av oss, vårt arv och det vi har att lära oss av inför kommande svårigheter.

De fyra dagarnas resa har varit en lång och spännande resa och känns som mycket längre än normalt.

Rockneby den 15 juli 2013
christer lundberg

RESA TILL OSLO I AUGUSTI 2013.

För att ytterligare komplettera bilden av kannan besökte vi Oslo och dess historiska museum. Efter lite sökande och rådfrågning hittade vi ett fynd av samma typ av kanna. Fyndplatsen låg sydväst om Oslo närmare bestämt i det så kallade Kaupang. Även denna kanna bär spår av dekor, förmodligen utförd på samma sätt som Tatingekannan. Detta fynd är svårt skadat, där ena sidan är öppen.

HISTORISKA MUSÉET I STOCKHOLM.

När vi ändå är på resande fot tar vi en sväng förbi Historiska i Stockholm där fyndet från Birka finns. Även denna kanna visar tydligt samma dekor som de från Tating och Kaupang.. Den är också den kanna som är bäst bevarad. Från Birka finns också odekorerade kannor, men med samma form och detaljer.

TATINGERKANNAN FRÅN KERAMIKERNS PERSPEKTIV.

Keramikkärl tillverkat någon gång under vikingatiden.

Drejat, glättat, svartbränt gods med tennfoliemönster pålimmat med ett animaliskt lim.

Fyndplatser: Tating, Birka, Lofoten, Oslo, södra Skottland, tre platser på Engelska östkusten, Sankt Petersburg samt tre plaster i norra Frankrike enl. en karta i det tyska Tating Hefte nr 9. 2005.

Hela historien började med att jag fick beställning från Kalmar länsmuseum på så kallade Birkakannor. Jag blev nyfiken på hur originalfyndet såg ut och kontaktade Historiska museet i Stockholm. Där fick jag kontakt med arkeologen Thomas Eriksson som gav mig info om detta kärl. Man vet inte var tillverkningsplatsen fanns, men kärlet och de andra i serien utskeppades troligtvis från den tyska byn Tating i Edelstedt, Nordfrisland. Den spreds till ovanstående fyndplatser. Man är oviss om dess eg. användningsområde. Vissa tror att det var ett kärl för de rikare i samhället, andra tror att det användes i liturgiska sammanhang med tanke på det kors som finns på nedre delen av kannan, mellan buken och botten.

Vem som tog den med sig är också oklart.

Jag har av eget intresse tittat på detta kärl och försökt göra repliker på ett inte allför kopierat sätt. I stället för att svartbränna i en grop utomhus har jag använt en svartbrun lergodslera, glättat, och sedan oxidationsbränt i min elugn. En 0,1 mm tunn tennfolie, fisklim och hornlim beställdes.

Arkeologen Dagmar Selling, har skrivit mycket utförligt om denna Tatingerkanna, där hon beskriver i vilken ordning de olika delarna av tennfoliemönstren hade applicerats på kannan. Hon har också konstaterat att limmet var av animalisk variant, t ex horn- hud- eller fisklim.

Det tog ganska lång tid att applicera mönstret. Första bitarna av tennet prövade jag att limma med smält kåda men det var väldigt bräckligt och torkade jättesnabbt från det att jag doppade knivspetsen i den smälta kådan, tills det att jag skulle sätta tennbiten på plats. Man hann helt enkelt inte. Nästa test var att limma med äggvitor, som det stod skrivet om, i en engelsk text om denna kanna. Visst fastnade tennbitarna men kunde tas bort hur lätt som helst. Jag fortsatte med att smälta hornlim och stryka på varje tennbit, men limmet var svårt att hålla i lagom konsistens. Luktade illa gjorde det också dessutom.

Första kannans mönster är applicerat med smält hornlim. Till andra kannan användes fisklim som var lagom flytande direkt ur förpackningen. Mönstret verkar inte sitta stenhårt fast, men med varsam hantering av kannan sitter det kvar.

När jag satt i min verkstad och monterade detta vackra tennfoliemönster, drog min fantasi iväg till platsen och tidpunkten för tillverkningen. Hur såg det ut i verkstaden? Vem var krukmakaren? Var de fler i samma verkstad? Hur gick det till när beställningen av dessa kannor gjordes? Av vem? Hur framfördes beställningen? – Ja, god dag, jag skulle vilja beställa en kanna med tennmönster-. Var det samma person som drejade kanna och som ritade mönstret och limmade på det? Eller var det någon person tillhörande en högre samhällsklass lite längre bort i byn, som fick rita och applicera det? Om nu mönstret på den tiden var "heligt" kanske endast en redan kristnad person hade rättighet att arbeta med själva mönsterdelen. Kanske var det en person som arbetade inom den nya tron.

De upphittade Tatingerkannorna verkar ha lite olika mönster av romber, linjer och även placering av korsen nertill på kannorna. Vad betydde detta mönster? Om man tittar på den kanna jag har haft som utgångspunkt, kan man se att den är vackert slät upptill i själva godset, men grovt avslutad mot botten, som om man hade en kniv och jämnade till lite grann.

Upptill på kannan täcks stora delar av detta silverblanka mönster. Både mynningskanten och pipen. Sedan bildas ett mer luftigt mönster långt ner över buken, där det slutar tvärt. Inte förrän på den svarta nedre delen av kannan kommer tre kors! Varför sitter de så lågt? Kan den grovt utskurna svarta nederdelen motsvara okristna människor "nere" på jorden och den silvriga överdelen den nya tron "uppe i himlen"? Kan det vara så att när man häller ut det heliga vinet mer och mer, vänds till sist den svarta botten med de okristna i sällskap med korsen, upp "mot himlen" och den gudomliga, silvriga överdelen ner "mot" jorden och de okristna är då kristna och den nya tron har fått fotfäste nere på jorden?

Detta är ju bara fantasi och kommer från en inom området novis keramiker, men kanske lite att begrunda ändå.

Rockneby den 15 juli 2013

Maggie Fredriksson,

Text, foto och layout: Christer Lundberg. Efterforskning och arkiv: Maggie Fredriksson. Tryck: KST Kalmar.
www.maggiekeramik.se Tel: 0730 619416.